

Komját Irén: AZ IDŐK SODRÁBAN

„Emigrációs éveim történetét írom, negyed évszázad felemelő és lesújtó élményeit, küzdelmeit az olasz, a német, a francia munkásmozgalomban. Sorsokat idézek, amelyek sorsomra fonódtak, élettársam útját, anyai bánatot, örömet, baráti hűséget, hősiességet...” — írja bevezetőjében Komját Irén, a költő özvegye, a nemzetközi munkásmozgalom egyik kiemelkedő harcosa. Könyve több mint visszaemlékezés.

A huszadik század második negyedét, az emberiség legtragikusabb éveinek hétköznapjait idézi. A két magyar proletárhatalom közötti sötét ellenforradalmi korszak emigráns kommunistáinak hősiei küzdelmei elevenednek meg Komjáték egyéni sorsán keresztül.

1919 őszén a visszatérés reményével kezdik meg az emigrációs életet Olaszország legforradalmibb hangulatú tartományában, melyet Terra Rossa-nak neveztek. Itt kapcsolódnak be a nemzetközi munkásmozgalomba, itt élük át az első emigránsüldözést, letartóztatást. Itt születik első gyermekük (s Komjáték egyik legszebb költeménye, a börtönben írt *Életre köszöntő*). Itt találkozunk először a harcostársakkal, akik vissza-visszatérnek a könyv különböző fejezeteiben. Az egész világon itt jut először uralomra a faszizmus, s Komjátéknak először kell látni az antifasziszta front bukását.

Fiatalon, új reményekkel indulnak egy alig ismert országba „hazát” keresni. Tizenegy év a háború utáni, faszizmusba hajló Németországban egy életre való szenvedés. Komjáték azonnal bekapcsolódnak a mozgalomba. Minden kisebb jelentőségű részletharcban is részt vesznek, hisz a német proletariátus minden megmozdulása személyesen érinti őket.

A weimari köztársaság gazdasági, politikai válsága a munkásmozgalom fellendülését hozta. Az író elemzése még a nemzetközi helyzetre is kiterjed. Dokumentumokat, statisztikákat idéz. Személyes élményeit korabeli újságcikkekkel kommentálja. Találó portrékat rajzol. (Első német szállásadójuk egy nyugalmazott ezredes, aki napokig a térkép előtt ülve „keresi, hol vétették el Vilmos császárnak a háborút, és hogyan lehetne újra kezdeni”).

Németország, 1923. Komját Irén kitűnő leírást ad pl. Berlinről, az infláció súlyos napjait élő proletariátusról, mely

a kibontakozó faszizmus ellen kezdi meg harcát. Ekkor még mindenki hitt a proletárforradalomban. Az általános sztrájk megbuktatta a Cuno-kormányt — a világ a német forradalom kitörését várta. De az opportunistá pártvezetőség megbontotta a munkásság erejét. Ellenforradalom Bajorországban, ingadozás Berlinben, passzivitás a Ruhr-vidéken, bűnös opportunizmus Szászországban és Thüringiában — Hamburg mégis elkezdi a harcot. A hamburgi felkelés az egész német munkásmozgalom alapvető hibáit tárta fel. Hamburg „októbere” a forradalmi válság csúcsa volt s tragédiája előrevetítette a következő évek eseményeit. Ezekben a napokban Komjáték is felismeri, hogy még többet kell dolgoznia a pártban. Az akcióegységért folytatott harc az életért vívott harccá nőtt. Ennek a küzdelemnek a hétköznapjait dolgozzák fel a könyv további fejezetei.

Komjáték minden veszéllyel dacolva nemcsak a német, hanem a nemzetközi munkásmozgalomban is tevékeny szerepet vállaltak. Komját Alpári legelső munkatársa az *Imprekorr*-nál (a Komintern VB folyóirata), 1929-től az emigráció berlini csoportjának összekötője, de részt vesznek a *Rot Front*, a *Rote Phane* munkájában is. A szerkesztőségi élet egybefolyt a magánélettel, az elvtársi szolidaritás a benső baráti kapcsolatokkal.

A könyv mindinkább az összeomlás regénye. Egy kommunista orvos és egy sebesült SA-legény pármondatos beszélgetésével az író közelebb hozza a német munkásság tragédiáját, mint sok elemző cikk. Alpári, számolva a Hitler-terror következményeivel, már 1932-ben elküldi Komjátót, hogy Svájcban szervezzen meg egy újságot, mely majd átveszi a veszélybe jutott *Imprekorr* szerepét. Komjáték menekültes Németországból a kalandregények atmoszféráját idézi. A német nép és egy család tragédiája ez — összefonódva, elválaszthatatlanul.

Új ország, új kommunista párt, új tömegtüntetések — és Komjáték harci kedve, munkabírása csak nő. Két év a „béke szigetén”, Svájcban, a konspiráció szigorú szabályait betartva, elzárva a barátoktól — viszonylag nyugodt évek. De újra menekülniük kell. Az új álló-

más Párizs. A legnagyobb megpróbáltatások talán itt várják a krónikást. 1937. január 2-án meghal Komját Aladár. Annyi sok harc ellenére, s spanyol köztársaság bukása után megmaradt utolsó reménységár, a nemzetközi munkásmozgalom büszkesége, a francia népfront is összeomlik. Párizs, a legnagyobb maquis, német uralom alá kerül. A kommunista párt a kivégzettek pártja lett, s Komját Irén egyedül marad, de a harcot nem adta fel. Sok szenvedés után 1946 elején újra szabad magyar földön volt.

Könnyű és nehéz helyzetben volt Komját Irén. Olyan dolgokról írt, melyeket az olvasók nagy része átélt, vagy ismer különböző történelmi feldolgozásokból. Mégis a könyv sok pluszt ad ezekhez az írásokhoz, és ez elsősorban a szerző szépírói tehetségének köszönhető. A műfaj legfontosabb követelményeit, az arányosságot és az olvasmányosságot kitűnően teljesíti. A történelmi sodrásban emberközelbe tudja hozni egy egész mozgalom erőnyeit, hibáit. Egyes sorsokon keresztül egy kor jellemzését kapjuk. Irodalmi hősokeket teremtet anélkül, hogy elszakadna a konkrét valóságtól.

A könyv központi figurája Komját Aladár, bár a kizárólag róla írt mondatok számszerűleg egy oldalt sem tesznek ki. De felbukkan a sorok között, mint

a cselekmény állandó kísérője. Visszavisszatér ezer alakban, mint költő, mint gyermekeit fürdető apa, mint egyszerű pártmunkás, mint a nemzetközi kommunista távirati iroda szervezője. Mellette lehetetlen felsorolni mindazokat, akikről maradandó képet fest az író. A legsikerültebb talán Alpári Gyula (az *Imprekorr*-t szerkesztő Julius), és a nagy humanista pedagógus, Paulus portréja. Legalább ilyen értékűek az egyes tüntetések elbeszélései is. Ezek közül az 1929-es berlini véres május leírása emelkedik ki. Ritka érdekességet képvisel a Komját Irén szovjetunióbeli riportútjáról 1931-ben írt fejezet, mely önálló részként is megállja a helyét. Az átélés, a szenvedélyes munka áthatja az egész könyvet. Így a krónikás néhányszor egyszerű jelentéktelen dolgokból von le mélyreható következtetéseket, de oly lebilincselően ír, hogy ezek szinte észrevétlenek.

„Egyéni életem a történelem vérkeringésébe folyt, a forradalmi munkásmozgalomban, a kommunista sajtó és a haladó irodalom köreiben. Ezért — úgy érzem — sokak számára lehet érdekesége.” Ehhez csak annyit tehetünk, nemcsak kutatóknak, hanem minden jó könyvet szerető olvasónak örömet okoz. Komját Irén emlékirata. (*Kossuth Könyvkiadó, 1964.*)

VÁRI PÉTER

Cseres Tibor: HIDEG NAPOK

A több írást tartalmazó kötetek címadása mögött meghúzódó szándékok és elképzelések sokféleek lehetnek. A címet diktálhatja egyetlen, a szerző s a szerkesztő által kiemelt szánt írás, amely így „címadó”-vá lép elő s mögé sorakoznak a többiek akkor is, ha nem sok közük van egymáshoz. Nem firtatjuk, hogyan kapta Cseres Tibor e kötete a címét, de bizonyos, hogy ezeknek az elbeszéléseknek van egy közös vonásuk, amelynek a cím tökéletesen megfelel: a test és lélek „hideg napjai”-ról szólnak. Hideg napokról, amikor megdermed

a test és borzong a lélek, amikor nemcsak csontjainkban (sőt elsősorban nem is a csontokban) bujkál a hideg, hanem döbönt-dermedten, szorongva nézzük az embert, a félelmetes rejtélyt. Hideg napok: az ösztönök törnek elő valahonét, s ott áll érthetetlené vált önmagával s az ugyanilyen érthetetlen világgal szemben az ember — riadtan és borzongva, borzadva, tanácstalanul.

Cseres elbeszélései súlyos történelmi-társadalmi fordulók megdöbentő napjairól szólnak. (A második világháború, 1956, a tatárjárás alkotják a történel-